

Yttrande: Digitaliserings transformerande kraft – vägval för framtiden (SOU 2015:91)

DIK är ett Saco-förbund med 20 000 medlemmar verksamma inom kultur, kommunikation och medier. DIK organiserar ett akademiskt utbildade inom bland annat arkiv- och biblioteksområdet liksom kommunikatörer inom såväl privat som offentlig sektor. DIK har tagit del av betänkandet *Digitaliseringens transformerande kraft – vägval för framtiden* (SOU 2015:91).

Övergripande synpunkter

DIK anser att Digitaliseringskommissionen alltför ofta faller ner i enskildheter och saknar en övergripande strategi. Vi står idag mitt i det som beskrivs som den fjärde industriella revolutionen, denna revolution har potential att förändra sättet vi lever på, hur vi arbetar och hur vi relaterar till varandra på ett betydligt mer djupgående sätt än tidigare samhällsomvandlingar. Enligt Klaus Schwab, grundare och ordförande för the World Economic Forum, är det främst tre saker som särskiljer den fjärde revolutionen från de tidigare, hastigheten, omfattningen och systempåverkan. Hastigheten på förändringarna sker exponentiellt snarare än linjärt. Revolutionen har omedelbara konsekvenser för inte bara för någon eller några sektorer utan påverkar varenda del av arbetsmarknaden. Bredden och djupet av förändringarna ifrågasätter hela våra system för produktion, förvaltning och styrning. Det är idag inte möjligt att svara på hur konsekvenser för samhället kommer se ut när den fjärde industriella revolutionen har passerat men vi kan redan i dag identifiera ett antal viktiga pusselbitar, artificiell intelligens (AI), internet of things (IoT), big data, 3D-skrivare, virtual reality (VR), bioteknologi, nanoteknologi, robotteknik och kvant beräkningar. Dock svarar utredningen inte på vart vi är på väg i allt detta utan ställer nästan enbart upp nya områden för utredning.

Övrigripande saknar vi offensiva förslag i utredningen. Enligt DESI, Index för digital ekonomi och digitalt samhälle, tappar Sverige i fart när det gäller digitalisering av samhället och vi utvecklas långsammare än EU i helhet. Även om vi tack vare tidigare reformer som t.ex. hem-PC reformen befinner oss långt fram i jämförelse med de flesta andra EU-länder. Det är viktigt att vi inte tappar fart i avseende på samhällets svar på samhällsomvandlingen, då kommer vi bli omsprungna av andra, Tyskland är ett spännande exempel där arbetsmarknadens parter och staten arbetar tillsammans med digitaliseringsfrågan, kallat *Arbeit 4.0*. I delbetänkandet föreslås till störst del nya utredningar, vilket i sig inte

behöver vara fel, förändringar i socialförsäkringssystem och arbetsrätten görs inte lättvindigt. Men utredningen ger inget tydligt förslag på vilken riktning Sverige behöver ta, vi saknar konkreta förslag som möter de utmaningar vi har framför oss och vilka framtidsmål som önskas sättas upp.

Nedan följer synpunkterna rubrikerna i betänkandet.

4.1 Utgångspunkter

DIK anser att de utgångspunkter utredningen satt som ramar täcker in angelägna områden, dock saknar vi ett resonemang kring kulturens betydelse i beskrivningen av det hållbara samhället. Utredningen använder sig av en definition som ser det hållbara samhället i dimensioner – miljö, ekonomi och sociala förhållanden. DIK vill betona att vi till skillnad från utredningen ser fyra dimensioner i hållbarhetsbegreppet: miljömässig, ekonomisk, social och **kulturell** hållbarhet.

Kanske kan avsaknaden av kulturella aspekter förklara frånvaron av resonemang kring biblioteken och arkiven och deras roll för alla medborgares tillgång till och kunskap om bland annat en digitaliserad förvaltning. Bibliotekens uppdrag är att verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning och borde vara en självklar del i ett digitaliserat samhälle. Likaväl är digitaliseringen av vårt gemensamma kulturarv och därmed en ökad tillgång för till detsamma en jämlikhetsfråga som borde fått plats i utredningen.

DIK saknar även resonemang kring skolbibliotekens roll. Genom skolbiblioteken nås alla vad gäller att utveckla medborgarnas digitala kompetenser. Folkbiblioteken når de som söker sig till dem men skolbiblioteken har möjlighet att ge alla elever grundläggande digital kompetens. För nödvändiga organisatoriska förändringar ska kunna implementeras fullt ut behöver kompetenser hos medborgarna öka.

4.3.1 Nationellt främjande och stöd till digitalisering

DIK instämmer i att det är viktigt att de nationella insatserna för digitalisering sker kontinuerligt på ett stabilt och uthålligt sätt. Att utreda hur det ska ske är inte fel men digitaliseringen går så fort att ibland är det viktigare att göra. Istället för att tillsätta en utredning skulle det här arbetet behöva påbörjas igår.

4.3.2 Statistik för det digitaliserade samhället

DIK instämmer med utrednings förslag. Digitaliseringen förändrar samhället på ett genomgripande sätt och effekterna syns inte bara inom IT-sektorn. Det är viktigt att vi tittar närmare på vad det är vi mäter, så att vi mäter det som vi faktiskt vill studera. Digitaliseringen förändrar våra beteende- och konsumtionsmönster och för att få en rättvisande bild av t.ex. BNP-utveckling är detta förslag viktigt.

För att fånga effekterna av digitaliseringen är det viktigt att inte glömma den offentliga sektorn i en sådan statistikuppföljning.

4.4.1 Genomgång av digitaliseringsförsvårande lagstiftning

DIK instämmer med utrednings förslag. En stor del av vårt gemensamma kulturarv är svårt att tillgängliggöra på grund av upphovsrätten. Den ställer till det när museum ska digitalisera och tillgängliggöra samlingar, om de önskar göra det online och på så sätt nå nya målgrupper. Men det är inte bara lagstiftningen som är problematisk, avtalsreglerade förhållanden får också konsekvenser, t.ex. är E-böcker en dyr affär för biblioteken. Staten kan inte styra de avtalen men resurser behövs om staten vill ha en utveckling på området.

DIK vill även påpeka vikten av att inte bortse ifrån det arbete som sker på europeisk nivå då det är där det stora lagstiftningsarbetet inom upphovsrätten pågår.

4.4.2 Utredning om arbetsrätt och konsumenträtt i den digitala ekonomin

DIK tillstyrker utrednings förslag. Utvecklingen på arbetsmarknaden går mot fler icke-reguljära anställningsförhållanden där egenanställningar och uppdragstagare blir vanligare. Det blir allt vanligare att försörja sig som så kallade *digitala daglönare* som tar kortare eller längre uppdrag på beställning av uppdragsgivare de möter på digitala plattformar. Det är även viktigt att hitta lösningar på de frågor som dyker upp gällande sociala avgifter, pensionsinbetalningar etc. för de som tar uppdrag via dessa plattformar. Vi riskerar annars att se grupper av människor som är fullt yrkesverksamma men som står utanför delar av välfärden.

En föreslagen utredning behöver titta på hur vi upprätthåller och utvecklar nivån på välfärden i en digital och globaliserad ekonomi. Utredningen säger att lagstiftningen behöver anpassas, anpassning betyder allt för ofta att avstå från rättigheter. DIK anser att anpassningen ska betyda att nuvarande rättigheter ska säkerställas.

Lagen om arbetslöshetsförsäkringen behöver även ses över så att uppdragstagare, egenanställda och egenföretagare i högre utsträckning omfattas av försäkringen. Det går inte att med ena handen uppmuntra och utveckla en arbetsmarknad som går från anställning som huvudregel mot allt fler är sin egen arbetsgivare utan att säkerställa att försäkringsskyddet hänger med.

4.4.3 Utredning om socialförsäkringssystemen för anpassning till den digitala ekonomin

DIK tillstyrker utredningens förslag. Det är av yttersta vikt att socialförsäkringarna anpassas så de följer med i arbetsmarknadens utveckling. Allt fler startar eget företag, antingen för att de vill eller för att uppdragsgivaren inte vill anställa utan enbart tar in arbetskraft i form av uppdragstagare, egenanställda eller egenföretagare. För att behålla legitimiteten för en stark välfärd måste fler omfattas av förmånerna. Regelverken och ersättningsnivåerna måste även vara enklare och mer förutsägbara för den enskilde. Det är för stora skillnader mellan att vara anställd eller egenföretagare, och i vilken bolagsform egenföretagandet utförs, till exempel när det gäller tillgång till föräldraförsäkringen.

Det behövs en generell socialförsäkring som baseras på vilka inkomster individen haft. SGI baserat på historiska inkomster är ett intressant förslag. Det är inte rimligt med så stora skillnader i regelsystemens tillämpning baserade på om den enskilde är sin egen eller inte.

De förslag som lagts av analysgruppen *Arbetet i framtiden* bör tas i beaktande om denna utredning blir verklighet.

4.5.1 Incitamentsprogram för att öka könsbalansen på högre IT-utbildningar

DIK avstyrker utrednings förslag. Ett incitamentprogram av den typ som föreslås av utredningen går ifrån principen av likabehandling och missgynnar på ett tydligt sätt män. En högre utbildning är en av de största investeringar en individ gör i livet. Att vissa ska få sin investering betalt av staten och andra inte, på grund av kön, är diskriminerande.

4.5.2 Digitalt kompetenslyft för ledare i kommunal verksamhet

DIK har inget emot utredningens förslag men för att möta förändringarna krävs mer än tillfälliga kurser och utbildningar. Digitaliseringen kräver mer och insatser av helt andra dimensioner. Livslångt lärande som det diskuteras i *Arbetet i framtiden* är ett mer adekvat angreppssätt.

Vi ser även en ökande andel MOOCs – i detta blir biblioteken allt viktigare, bland annat i studievägledande syfte. Ett livslångt lärande med fler som läser högskolekurser på distans kommer även ställa ökade krav på biblioteken att tillhandahålla såväl studieplatser och litteratur som möjligheter att tentera av kurser.

Vi vill i detta även hänvisa till Europaparlamentets betänkande ”Vägen mot en rättsakt för den digitala inre marknaden” (2015/2147(INI)) där de på grund av kommissionens tankar på att genom molnteknik bygga nya kunskapslagringssystem för den offentliga sektorn ser ökade behov av utbildningsinsatser inom biblioteks-, arkiv- och dokumentationsyrken.

4.5.3 Samverkan kring utbildningsprogram för digitala jobb

DIK avstyrker utredningens förslag. Behov av skräddarsydda utbildning bör hanteras inom ramen för yrkeshögskolan. Högskolans uppdrag är inte att utbilda för den arbetsmarknad vi har idag utan för en föränderlig arbetsmarknad som kommer imorgon. En högskoleutbildning är en mycket stor investering för den enskilde studenten och utbildningen ska räcka hela livet, även om den genom livslångt lärande kan behöva kompletteras och utvecklas under karriärens gång.

Utredningens förslag känns inte helt genomtänkt, även offentlig sektor har stort behov av IT-kompetens. Vad som är IT-intensiv verksamhet imorgon vet vi inte idag. Ett råd som består av enbart dagens it-intensiva företag riskerar att sakna inspel i synen på var hög it-kompetens behövs framöver.

Ska ett sådant råd införas saknas i utredningens förslag att även offentlig sektor behöver vara en del i samverkansrådet.

Digitaliseringen gör även att idén om vad som är en akademisk utbildning utmanas. Även gränsen mot yrkeshögskolan suddas ut. DIK vill dock ändå påpeka att inom det system vi har idag passar denna utbildning inte in inom det akademiska systemet.

4.5.5 En genomlysning av arbetsmiljö i den digitala ekonomin

DIK tillstyrker utredningens förslag. Den digitala arbetsmiljön blir en allt större del av särskilt tjänstemän och akademikers arbetsliv. Problem med stress och frustration som uppstår på grund av inkompatibla system och användarovänliga gränssnitt behöver erkännas som arbetsmiljöfaktorer och inte ses som uttryck för arbetstagarens bristande digitala kompetens.

Digitaliseringen bidrar till att fler blir sina egna arbetsgivare än tidigare. Det i sin tur medför en uppluckring av arbetsgivare- och arbetstagarbegreppet i så mening att det blir synliggjort att en stor del av lagstiftningen bygger på att vi är antingen

arbetstagare eller arbetsgivare. Utvecklingen går dock emot att vi får allt fler som varken är enbart arbetsgivare eller arbetstagare. Samtidigt är lagstiftningen i dag utformad så att det är arbetsgivaren som har ansvaret att säkerställa en rad rättigheter, tex gällande arbetsmiljö.

Integritet, övervakning och gränslöst arbete, definiera arbetstagare och arbetsgivares respektive rättigheter och skyldigheter är viktiga aspekter att ta hänsyn till vid en sådan genomlysning.

4.7.1 Utveckla en nationell strategi för datadriven innovation

DIK tillstyrker utredningens förslag. Idag är stora mängder data inlåst på grund av bland annat upphovsrättslagstiftning. Som exempel sitter Kungliga Biblioteket på stora mängder data i form av inskannad dagspress som till exempel skulle kunna vara en källa för forskning inom det växande fältet digital humaniora. Tyvärr begränsas tillgången då materialet enbart är tillgänglig om forskaren sitter vid en viss terminal hos Kungliga Biblioteket.

Det behövs även en gemensam API (applikationsprogrammeringsgränssnitt) för offentlig data så innovatörer enkelt kan använda och utveckla tjänster baserade på offentliga verksamheters data.

DIK anser att det behövs en strategisk forskningssatsning på digital humaniora.

4.7.2 Ett nationellt kompetenscenter kring stora datamängder

DIK ser positivt på förslaget. Vi vill påpeka att för att ett sådant center ska fungera optimalt är det viktigt med ett stort inslag av humanistisk och samhällsvetenskaplig kompetens, inte minst arkivkompetens och bibliotek- och informationsvetenskaplig kompetens.

Med vänliga hälsning

Attila Rostoványi

Ordförande DIK